

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Пінська О. Л. Психолого-педагогічні засади організації особистісно орієнтованого навчання майбутніх педагогів.

У статті розглядаються основні психолого-педагогічні концепції організації особистісно орієнтованого навчання в процесі підготовки майбутніх учителів. Доведено позицію про те, що головною метою освіти постає створення умов для розвитку здібностей, індивідуально особистісних властивостей студентів.

Ключові слова: концепція, особистісно орієнтоване навчання, підготовка майбутніх учителів.

Пинская Е. Л. Психолого-педагогические основы организации личностно ориентированного обучения будущих учителей.

В статье рассматриваются основные психолого-педагогические концепции организации личностно-ориентированного обучения в процессе подготовки будущих учителей. Обоснована точка зрения, которая заключается в том, что главной целью образования становится создание условий для развития способностей, индивидуально личностных качеств студентов.

Ключевые слова: концепция, личностно-ориентированное обучение, подготовка будущих учителей.

Pinskaya E. L. Psychological and pedagogical basis for the organization of personal-oriented training of future teachers.

The article considers basic psychological and educational concepts of personally centered learning organization in the future teachers' preparation. It is proved that the main objectives of education is to create conditions for the development of skills, individual personality characteristics.

Key words: conception, personally centered teaching, future teachers' preparation.

Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) поставила перед вищою школою завдання підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів, підвищення їхнього професіоналізму. Розв'язання цієї проблеми потребує вдосконалення навчального процесу в аспекті переходу від авторитарних засад у підготовці майбутніх учителів до їхньої підготовки на засадах рівноправності викладача і студента. Тому актуальним стає питання про створення в навчальному процесі ВНЗ умов, у яких найбільш успішно розвиватиметься самодіяльна особистість, здатна до активної і творчої самореалізації у всіх видах діяльності на основі самоорганізації і саморозвитку.

У зв'язку з цим посилюється необхідність використання в навчальному процесі освітніх закладів новітніх технологій навчання, які, як стверджує І. Бех, ґрунтуються не на механізмі зовнішнього підкріплення, а на рефлексивно-вольових механізмах співпереживання й емоційно-творчого ставлення людини до суспільних норм і цінностей. Такі технології кваліфікуються автором як «виховні технології особистісної орієнтації» [1, с. 123].

Проблема особистісно орієнтованого навчання нині є однією з головних у психолого-педагогічних теоріях. Сучасне розуміння особистісного підходу визначили ще в 60-х роках минулого століття психологи К. Роджерс, А. Маслоу, які, утверджували необхідність відкриття унікального «Я» кожної особистості, розкриття її власних можливостей, становлення

самосвідомості, здійснення особистісно значущого і суспільно прийнятого самовизначення, самореалізації та самоутвердження [4, с. 32-35].

Філософсько-педагогічні аспекти особистісно орієнтованого навчання у вітчизняній педагогіці визначили І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко та інші. Не залишили осторонь проблему особистісно орієнтованого навчання і сучасні психологи (І. Бех, О. Бондаревська, В. Серіков, І. Якиманська та інші). Проте ці дослідження стосуються переважно організації особистісно орієнтованого навчання в навчальному процесі середньої загальноосвітньої школи. Стосовно вищої школи означена проблема не знайшла належного висвітлення в науковій літературі, що визначає її актуальність.

Метою статті є висвітлення психолого-педагогічних засад організації особистісно орієнтованого навчання в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів.

У психолого-педагогічній літературі розуміння особистісно орієнтованого навчання ґрунтується на теорії діяльності, відповідно до якої засвоєння змісту і способів діяльності здійснюється у процесі власної активності індивіда, в результаті чого діяльність є одночасно процесом формування здібностей і процесом формування функцій особистості. С. Гончаренко, визначаючи поняття «гуманізація освіти», зазначає, що «гуманна освіта – це особистісно орієнтована освіта, що проголошує особистість найвищою соціальною цінністю» [10, с. 76–77].

Особистісно орієнтоване навчання передбачає передовсім виявлення особливостей особистості як суб'єкта, самомотиві і самоцінності і побудову педагогічних впливів з максимальною опорою на її досвід. Е. Бондаревська зазначає, що основою особистісно орієнтованого навчання є визнання учня «активним учасником навчально-виховного процесу, здатним здійснювати на нього суттєвий вплив, перебудовувати його відповідно до потреб своєї особистості, інтересів саморозвитку [2, с. 18]. О. Савченко, наголошуючи на зміні авторитарно-дисциплінарної моделі освіти на особистісно орієнтовану, найважливішими ознаками особистісно орієнтованого навчання вважає багатоваріативність методик і технологій, уміння організувати навчання одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності емоційного благополуччя, позитивного ставлення до світу, тобто внутрішньої мотивації [4, с. 116].

З-поміж значної кількості теоретичних концепцій організації особистісно орієнтованого навчання передовсім виокремлюються психолого-дидактична концепція І. Якиманської та дидактична модель особистісно орієнтованої освіти В. Серікова, які найбільше відповідають новим потребам освіти.

На думку І. Якиманської, особистісно орієнтоване навчанням – це таке навчання, де головною є особистість учня, її самоцінність. Суб'єктивний досвід учня спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом навчання. За цих умов виникає необхідність розділити традиційно недиференційований навчально-виховний процес на «навчання» й «учіння» з пріоритетом процесу учіння як індивідуально значимої діяльності. Особистісно орієнтоване навчання передбачає право учня на процес «творення самого себе» у процесі пізнання через оволодіння способами навчальної діяльності. Автор розглядає процес учіння як індивідуально значиму діяльність окремого учня, у якій реалізується його суб'єктивний досвід. Роль навчання полягає в тому, щоб виявити особливості цього досвіду, збагатити його науковим змістом, за необхідності перетворити, створити умови для розвитку індивідуальності учня, який, на думку автора, є дієвою фігурою всього освітнього процесу [6, с. 31–54].

Концепція І. Якиманської розкриває можливість виникнення і дії внутрішніх механізмів розвитку, які створюються самим учнем у процесі учіння і самостійної пізнавальної діяльності. Очевидно, що ці механізми мають значно більший ступінь дієвості, ніж ті, які виникають під впливом зовнішніх педагогічних чинників і перетворюються на внутрішній план дії особистості.

В основу моделі особистісно орієнтованої освіти, розробленої В. Серіковим, покладено теорію особистості С. Рубінштейна, згідно з якою суть особистості виявляється у здатності обирати певну позицію. Ідея концепції – створення умов для повноцінного вияву і розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. Освіта, орієнтована на особистість, досягає своєї мети такою мірою, у якій створює ситуацію життєвих смислів, сил її саморозвитку. Вияву особистісних здібностей в освітньому процесі сприяють спеціально створені особистісно орієнтовані ситуації (навчальні, пізнавальні, життєві), які ґрунтуються на ідеї реалізації

життєвого контексту, діалогічності та рольової взаємодії її учасників [6, с. 506]. В. Серіков розробив педагогічну технологію створення таких особистісно орієнтованих ситуацій.

Вочевидь в особистісно орієнтованому навчанні учень є дійсно ключовою фігурою навчально-виховного процесу і розглядається як суб'єкт пізнання, як активний учасник навчально-виховного процесу, здатний здійснити на нього суттєвий вплив, перебудувати його відповідно до потреб своєї особистості, інтересів саморозвитку.

Виходячи з викладеного вище, організація особистісно орієнтованого навчання в умовах навчального процесу в вищому навчальному закладі потребує зміни позиції студента від виконавської до рефлексивної і позиції викладача, який із ролі транслятора знань перетворюється на організатора пізнавальної діяльності студентів, союзника в пошуку знань, помічника в їх засвоєнні. Технологізація особистісно орієнтованого навчання передбачає спеціальне конструювання навчального тексту, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій до його викладання, типів навчального діалогу, форм контролю за особистісним розвитком студентів в процесі оволодіння знаннями. У процесі організації особистісно орієнтованого навчання викладач не повинен задавати якості особистості згідно з чинними нормативами, оскільки вони закладені природою у якості потенціалу особистісного саморозвитку.

У цьому зв'язку О. Виговська, порівнюючи мету, сутність, зміст, форми і методи традиційного з особистісно орієнтованим навчанням, доходить до висновку, що якщо в умовах традиційного навчання в студентів констатуються адаптивність до вимог викладача, то результатом особистісно орієнтованого навчання є їх здатність до перетворення науково-педагогічної інформації на підставі власного досвіду, тобто побудови суб'єктивної моделі пізнання [3, с. 27]. Метою особистісно орієнтованого підходу є розвиток індивідуальності студента, а метою індивідуального підходу – засвоєння студентами соціального досвіду (тобто знань, умінь і навичок), визначених у типових програмах навчання і виховання і обов'язкових для кожного. Тому особистісно орієнтований підхід сприяє розвитку яскравого індивідуального, а індивідуальний підхід спрямований на формування соціально-типового. Саме в цьому принципі важлива відмінність названих підходів. Тому особистісно орієнтоване навчання ґрунтується на особистісно орієнтованому підході, основними принципами якого є: принцип самоактуалізації, принцип індивідуальності, принцип суб'єктивності.

На основі методологічних засад, на яких ґрунтується особистісно орієнтоване навчання, запропоноване авторами, особистісно орієнтоване навчання у вищій школі повинно бути спрямоване на розвиток і саморозвиток особистості студента як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності, створення умов, які забезпечують кожному студенту, спираючись на його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід, можливість реалізувати себе в різних видах діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, основними дидактичними вимогами до змісту особистісно орієнтованого навчання є такі: навчальний матеріал повинен забезпечити виявлення змісту суб'єктивного досвіду учня; виклад знань повинен бути спрямований не тільки на розширення їх обсягу, структурування, узагальнення предметного змісту, а й на перетворення наявного досвіду кожного студента; постійне узгодження досвіду студентів із науковим змістом нових знань; активне стимулювання їх до самооцінної освітньої діяльності задля забезпечення можливостей самоосвіти, саморозвитку, самовираження у процесі оволодіння знаннями; створення можливостей вибору під час виконання завдань, розв'язання задач; стимулювання самостійності і використання найбільш значущих для них способів опрацювання навчального матеріалу; забезпечення контролю й оцінки не тільки результату, а переважно процесу учіння, тобто тих трансформацій, які здійснює студент, засвоюючи навчальний матеріал.

У кожній особистості є потреба в самоактуалізації власних інтелектуальних, художніх і фізичних здібностей. Тому в процесі навчання важливо підтримувати прагнення студентів до вияву і розвитку природних і соціально набутих можливостей. Головним завданням освітнього закладу є створення умов для формування індивідуальності особистості студента, його суб'єктності, яка відображає здібність бути індивідуальним чи груповим суб'єктом і виявляється в активності і свободі вибору та здійснення діяльності. Доцільно, щоб студент володів суб'єктивними повноваженнями в виборі мети, змісту, форм і способів організації навчально-виховного процесу. Досягнення успіху в тому чи іншому виді діяльності сприяє формуванню позитивної Я – концепції особистості як усвідомленої і пережитої студентом

системи уявлень про самого себе, на основі якої він будує свою життєдіяльність, взаємодію з іншими людьми, ставлення до себе і оточуючих. Віра в студента, довіра до нього, підтримка його прагнень до самореалізації і самоутвердження повинні прийти на зміну зайвої вимогливості і надмірного контролю.

Технологія здійснення особистісного підходу, передбачає використання методів і прийомів, які б відповідали таким вимогам: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, надання студентам свободи для прийняття рішень, вибору змісту і способів учіння. Наявність у педагога уявлень про сутність, побудову і структуру особистісно орієнтованого підходу дозволяє йому цілеспрямовано й ефективно моделювати і будувати відповідно до визначеної орієнтації конкретні навчальні заняття.

Отже, теоретичний аналіз основних концепцій проблеми особистісно орієнтованого навчання дозволяє стверджувати, що в них посилюється гуманістична спрямованість процесу учіння, розглядається особистість, яка, окрім соціальних якостей, наділена суб'єктивними властивостями (незалежність, здатність до вибору, рефлексії, саморегуляції).

Головними цілями освіти постає створення умов для розвитку здібностей, індивідуально особистісних властивостей. Важливого значення набуває персоналізація, прагнення до самоактуалізації, самореалізації та інші внутрішні механізми індивідуального саморозвитку.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: [науково-методичний посібник] / Бех І. Д. – К: ІЗМН, 1998. – 204 с. 2. Бондаревская Е. В. Смысл и стратегия личностно – ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2001. – №1. – С. 17–24. 3. Виговська О. І. Особистісно орієнтоване навчання. Як його технологізувати? / О. І. Виговська // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 4. – С. 27–33. 4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – С. 376. 5. Савченко О. Я. Ознаки особистісно орієнтованої підготовки майбутнього вчителя. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики / О. Я. Савченко. – К., 1997. – 186 с. 6. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования образовательных систем / В. В. Сериков. – М.: Логос, 1999. – 315 с. 7. Якиманська І. С. Розробка технологій особистісно орієнтованого навчання / І. С. Якиманська // Питання психології. – 1995. – № 2. – С. 31–54.